

FORT-Δα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΛΑΚΑΝΙΚΗΣ ΚΛΙΝΙΚΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013

Ζακ Λακάν

*Η λογική της ψευδαίσθησης
Η αναστροφή
του Λεονάρντο ντα Βίντσι*

Ζακ-Αλέν Μιλέρ

Η κανονικότητα της ψύχωσης

Μικέλ Μπασόλς

Το σεμινάριο της Κρήτης

ΟΤΑΝ Η ΨΥΧΩΣΗ ΔΕΝ ΕΚΔΗΛΩΝΕΤΑΙ

Έντεκα κλινικές περιπτώσεις

ΤΙΜΗ: €12,00

FORT-Da

Περιοδικό Λακανικής Κλινικής

Τεύχος Τρίτο, Δεκέμβριος 2013

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Βλάσης Σκολίδης, v.skolidis@gmail.com

Γεωργία Φουντουλάκη, georgiafountoulaki@gmail.com

Μαρίνα Φραγκιαδάκη, frangiadaki@yahoo.fr

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΑ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ: Έλφη Lefevre-Κιλλαχίδου

Ευχαριστούμε τους Έλληνες φίλους και συναδέλφους που συνέβαλαν, με πρωτότυπα κείμενα ή μεταφραστική εργασία, στην υλοποίηση του δεύτερου τεύχους: Ανθή Αθανασιάδου, Γιάννα Αλεξιάκη, Δημ. Βεργέτη, Ιωάννα Βεργιάκη, Μιχάλη Βλαστό, Νιν. Δυοβουνιώτου, Μαρία Θέμελη, Ιουλία Καρούλη, Νατάσα Κατσογιάννη, Βάσια Λέκκα, Φοίξο Μαραβέλια, Έλλη Παχού, Ντόρα Περέτση, Γιάννα Σαββίδου.

Ευχαριστούμε επίσης τον Κωνσταντίνο Παπαμιχαλόπουλο για την ευγενική παραχώρηση των φωτογραφιών των έργων του, καθώς και την Γκλόρυ Ροζάκη για το φωτογραφικό ρεπορτάζ από το Συνέδριο της Ν.Α.Σ. στην Αθήνα.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Βλάσης Σκολίδης

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου

ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ηλίας Μασούρης

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Ι. ΠΕΠΠΑΣ ΑΒΕΕ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Éditions du Seuil για το γραπτό του Ζακ Λακάν, που δημοσιεύεται με την άδεια του Ζακ-Αλέν Μιλέρ.

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

ISSN 1792-717X

Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομηχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head office: 121, Tatoïou Str.
144 52 Metamorfoffi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΟΤΑΝ Η ΨΥΧΩΣΗ ΔΕΝ ΕΚΔΗΛΩΝΕΤΑΙ

EDITORIAL 5

ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗΣ

*Ζακ Λακάν, Για ένα ζήτημα προκαταρκτικό
σε κάθε δυνατή θεραπεία της ψύχωσης (Μέρος 1ο)* 11

Ζακ-Αλέν Μιλέρ, Το υποκείμενο και η φωνή 22
Μετάφραση: Βλάσης Σκολιδής

ΚΑΝΟΝΙΚΟΜΟΡΦΗ ΨΥΧΩΣΗ

*Μαρί-Ελέν Μπρους, Η κανονικόμορφη ψύχωση
υπό το φως της λακανικής θεωρίας περί Λόγου.* 43

Μετάφραση: Φοίξος Μαραβέλιας

Ζακ-Αλέν Μιλέρ, Επιστρέφοντας στην κανονικόμορφη ψύχωση 54
Μετάφραση: Ανθή Αθανασιάδου

ΤΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Μικέλ Μπασόλς, Ψύχωση και μελαγχολία: Δύο περιπτώσεις 81
Μετάφραση: Γεωργία Φουντουλάκη

*Μικέλ Μπασόλς, Η δομή του υποκειμένου
στον ορίζοντα της ψυχωτικής εξέλιξης* 92

*Συζήτηση δύο κλινικών περιπτώσεων
από τις ψυχιατρικές κλινικές Ρεθύμνου και Χανίων* 121
Μετάφραση: Βλάσης Σκολιδής

ΟΤΑΝ Η ΨΥΧΩΣΗ ΔΕΝ ΕΚΔΗΛΩΝΕΤΑΙ

Έλλη Παχού, Ένα αναρχικό παιδί του Θεού 147

Δημήτρης Βεργέτης, Η Φωτεινή των οραμάτων 153

Μιχάλης Βλαστός, Όταν η ζωή γίνεται το σύμπτωμα 162

<i>Μαρία Θέμελη, Αποχωρισμός χωρίς συμβολικά ερείσματα</i>	170
<i>Νατάσα Κατσογιάννη, Η σεξουαλική πράξη ως απάντηση στο κενό της επιθυμίας</i>	177
<i>Ιουλία Καράλη, Η περίπτωση της Βάσως</i>	189
<i>Ντόρα Περέση, Ο καθηγητής</i>	197
<i>Γιάννα Αλεξάκη, Η ψυχωτική δομή ως αβεβαιότητα σεξουαλικής ταυτότητας</i>	203
<i>Ιωάννα Βεργιάκη, Ποια σπονδυλική στήλη με στηρίζει;</i>	211
<i>Μαρίνα Φραγκιαδάκη, Ένα υποκείμενο σε κοινωνική απόσυρση</i>	218
<i>Ρουζάνα Χακομπιάν, Η λύση μέσω της μοντέρνας τέχνης: Μαρίνα Αμπράμοβιτς</i>	225
<i>Μετάφραση: Γιάννα Σαββίδου</i>	

LEONARDO

<i>Ζακ Λακάν, «Η φαντασιακή αναστροφή του Λεονάρντο ντα Βίντσι»</i>	231
<i>Μετάφραση: Νινέττα Δυοβουνιώτου</i>	
<i>Βλάχης Σκολίδης, Το σύνθωμα του Λεονάρντο</i>	243

ΛΑΚΑΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

<i>Βάσια Λέκκα, Η γέννηση του ιατρικού βλέμματος</i>	277
--	-----

Η ΑΦΑΝΗΣ ΨΥΧΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ

Ο ψυχωτικός είναι ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας! Και δεν είναι διόλου καταδικασμένος!

Αυτό το συμπέρασμα θα αποκόμιζε κανείς διαβάζοντας τις κλινικές περιπτώσεις που παρουσιάζονται στο παρόν τεύχος. Πράγματι, αν υπάρχει κάτι με το οποίο πρέπει να εξοικειωθεί ο σημερινός ψυχίατρος, ψυχολόγος ή ψυχοθεραπευτής, είναι ότι η ψυχωτική δομή δεν προϋποθέτει οπωσδήποτε παραλήρημα ή ψευδαισθήσεις, ούτε απαιτεί ντοχρεωτικά φαρμακευτική αγωγή. Οι λακανικοί ψυχαναλυτές είναι προ πολλού εξοικειωμένοι με αυτή την προσέγγιση και την υπερασπίζονται με σθένος.

Ο Λακάν είχε φροντίσει να πει ότι ο ψυχαναλυτής δεν πρέπει να οπισθοχωρεί μπροστά στην ψύχωση. Αυτό δεν σημαίνει απλώς ότι η ψυχοθεραπευτική στήριξη είναι χρήσιμη επικουρία της ψυχιατρικής παρακολούθησης, όπως συνήθως περιορίζονται να αναφέρουν τα εγχειρίδια. Σημαίνει ότι μια ολόκληρη κατηγορία ψυχωτικών υποκειμένων είναι σε θέση να επωφεληθεί από την παρουσία ενός ψυχαναλυτή, με τρόπο που να επιτρέπει μια πολύ ικανοποιητική αντιμετώπιση του πραγματικού της ύπαρξης.

Ο γενικός τίτλος του κλινικού μας αφιερώματος, «Όταν η ψύχωση δεν εκδηλώνεται», αντικατοπτρίζει τις ποικίλες εκφάνσεις μιας λίγο-πολύ αντισταθμιζόμενης ψυχωτικής δομής.

Οι πιο εντυπωσιακές περιπτώσεις είναι αναμφίβολα εκείνες (πρβλ. τις τέσσερις πρώτες) όπου το ψυχιατρικό βλέμμα δεν θα αναγνώριζε τίποτε περισσότερο από μια χαρακτηρισολογική ιδιομορφία ή μια διακύμανση του θυμικού. Εδώ, μόνο η λεπτή εξέταση της λογικής του υποκειμένου, σύμφωνα με τον λακανικό προσανατολισμό, είναι σε θέση να διαγνώσει εκείνη τη «διατάραξη στον πιο ενδόμυχο αρμό του αισθήματος της ζωής» που προδίδει το δομικό πρόβλημα. Η έννοια της κανονικόμορφης, ή κοινότοπης, ψύχωσης (Μιλέρ) έρχεται να βελτιώσει τον θεωρητικό εξοπλισμό του κλινικού απέναντι σε φαινόμενα που ως τώρα συνοψίζονταν στους ασαφείς προσδιορισμούς της ναρκισσιστικής διαταραχής ή της μεταιχμιακής προσωπικότητας.

editorial

Ο γενικός τίτλος καλύπτει, ωστόσο, κι εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες η ψύχωση πιθανολογείται με μεγαλύτερη ευκρόνεια: στις ανακοινώσεις των Καράλη, Περετέση, Αλεξάκη, Βεργιάκη, τα παραληρηματικά ή ψευδαισθητικά στοιχεία δεν απουσιάζουν εντελώς. Όμως, όλα αυτά τα υποκείμενα αντιμετωπίζουν τα σοβαρά προβλήματά τους χωρίς προσφυγή στο χημικό οπλοστάσιο της τρέχουσας ψυχιατρικής, χάρη στη γνώση που αποκομίζουν από την ψυχαναλυτική διαδικασία και στις επινοήσεις που αυτή τους επιτρέπει. Παρότι, λοιπόν, μπορούμε να εντοπίσουμε εκλυτικές συγκυρίες, στο κοινωνικό επίπεδο η ψύχωση παραμένει αφανής.

Η χρήση του ψυχαναλυτή, σε τούτες τις περιπτώσεις, δεν είναι καθόλου τυποποιημένη: η Φωτεινή (Βεργέτης), ο Γιάννης (Θέμελη), ο Φρανκ (Φραγκιαδάκη) θα κάνουν αυτό που άλλοι αποκαλούν «μια βραχεία ψυχοθεραπεία»: η Λένα (Κατσογιάννη) και ο Τεντ (Περετέση) θα αποκομίσουν ένα συγκεκριμένο θεραπευτικό αποτέλεσμα που θα τους επιτρέψει να «ξαναμπαρκάρουν με τα σπασμένα τους κουπιά», που θα 'λεγε ο ποιητής: σε άλλους ασθενείς, η ψυχαναλυτική σχέση τείνει να γίνει μακροχρόνια (βλ. Αλεξάκη, Βεργιάκη, Βλαστός), σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα εξελίσσεται, κατά κάποιον τρόπο, σε σχέση ζωής (βλ. Παχού, Καράλη).

Η κλινική του υποκειμένου είναι μια κλινική της ιδιαιτερότητας, της απόλυτης ενικότητας του κάθε ασθενούς. Κάθε προσπάθεια τυποποίησης ή κατηγοριοποίησης είναι μάταιη. Στο θεμελιώδες κείμενο του Ζακ-Αλέν Μιλέρ, «Επιστρέφοντας στην κανονικόμορφη ψύχωση», καθώς και σ' εκείνα της Μαρί-Ελέν Μπρους και του Μικέλ Μπασόλς, θα βρει ο αναγνώστης τις κρίσιμες θεωρητικές επισημάνσεις που καθοδηγούν τη θεραπεία.

Τα άρθρα του κλινικού αφιερώματος προέρχονται από παρουσιάσεις που έγιναν στις «Κλινικές βραδιές» του Κέντρου Ψυχαναλυτικών Ερευνών την τριετία 2011-13, από ανακοινώσεις στο 11ο Συνέδριο της Νέας Λακανικής Σχολής (Αθήνα, Μάιος 2013) και από παρουσιάσεις στο τακτικό εκπαιδευτικό σεμινάριο της Ελληνικής Εταιρείας της Ν.Λ.Σ. στο Ηράκλειο (υπεύθυνη η Γεωργία Φουντουλάκη). Η παρουσία της Μεγαλονήσου στο ανά χείρας τεύχος είναι αναβαθμισμένη: τα πλήρη πρακτικά της διδασκαλίας του Μικέλ Μπασόλς, προσεχούς προέδρου της Παγκόσμιας Εταιρείας Ψυχανάλυσης, στοιχειοθετούν μια πολύπλευ-

ρη και καθόλου δυσνόητη προσέγγιση του ψυχωτικού φαινομένου.

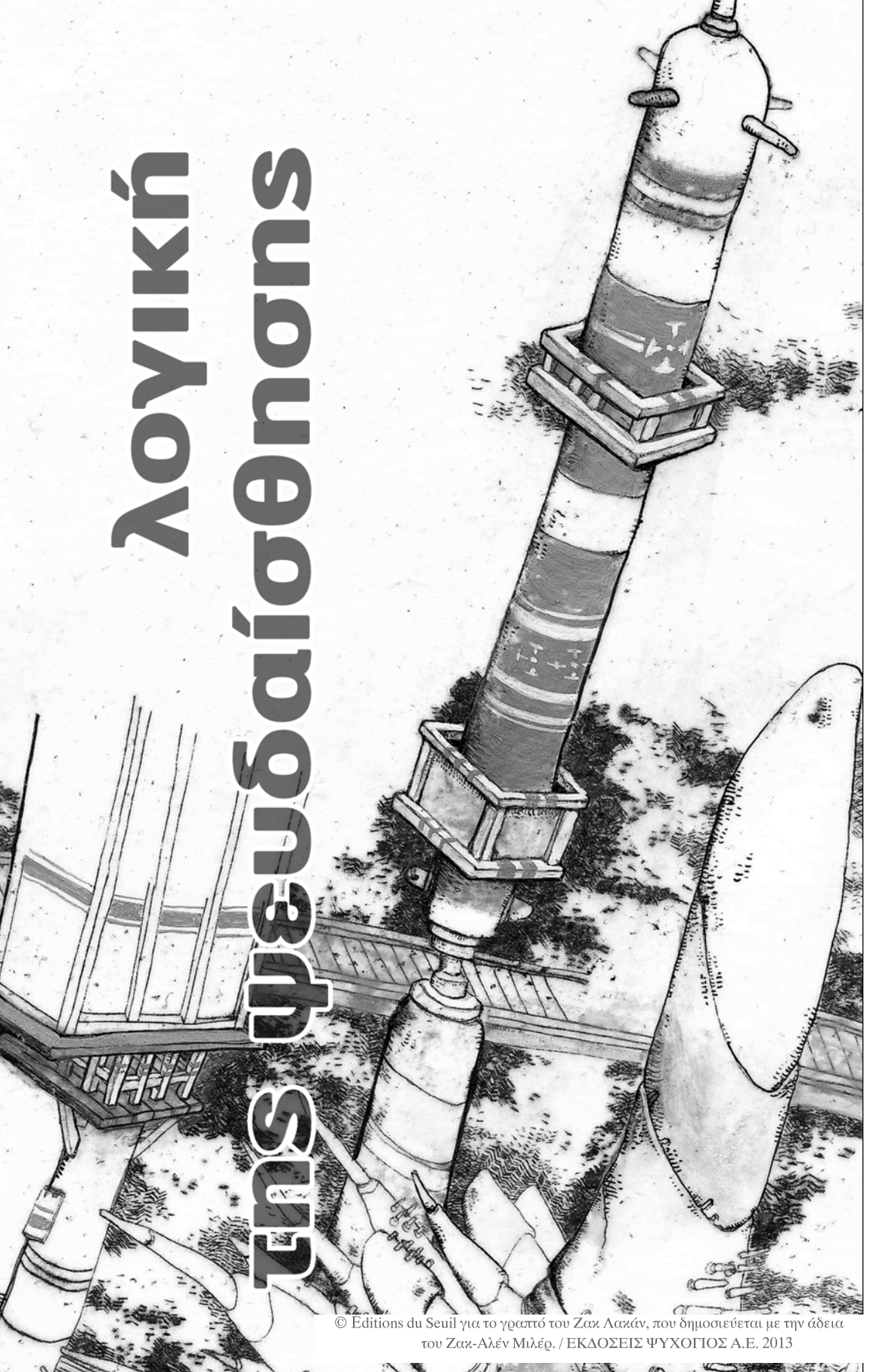
Το πιο απαιτητικό κείμενο του παρόντος τεύχους είναι οπωσδήποτε το λακανικό γραπτό «Για ένα ζήτημα προκαταρκτικό σε κάθε δυνατή θεωρία της ψύχωσης», του οποίου δημοσιεύουμε το πρώτο μέρος, μαζί με τον πολύτιμο, και δυσεύρετο, σχολιασμό του από τον Μιλέρ. Καταγγέλλοντας το ενοποιητικό υποκείμενο της ψυχολογίας και προάγοντας την αυτονομία της φωνής ως ενύπαρκτου στοιχείου της γλωσσικής δομής, ο Λακάν δίνει μια ρηξικέλευθη λύση στο πρόβλημα της ψευδαίσθησης. Η τελευταία είναι μια ακραία εκδήλωση του γεγονότος ότι το υποκείμενο πάσχει από τη σημαίνουσα αλυσίδα και «μιλάει» χωρίς να το ξέρει. Οι φωνές των ακουστικών ψευδαισθήσεων δεν είναι ήχοι· είναι η μη αισθητηριακή φωνητική διάσταση της σημαίνουσας αλυσίδας, η «άφωνη» φωνή του Άλλου ως τέτοια.

Με τη δημοσίευση του πρώτου μέρους από το «Προκαταρκτικό ζήτημα» συμπληρώνεται ένα σημαντικό κομμάτι στο παζλ των μεταφρασμένων λακανικών αναφορών περί ψυχώσεων, δίπλα στο φερώνυμο Τρίτο Σεμινάριο. Ο άλλος πόλος της λακανικής προσέγγισης του ψυχωτικού υποκειμένου περιστρέφεται, όπως ξέρουμε, γύρω από τις μεταγενέστερες έννοιες του συνθώματος και του βορρόμειου κόμβου. Τόσο στο Σεμινάριο της Κρήτης όσο και στην ανάλυση του Λεονάρντο ντα Βίντσι (Σκολίδης), θα βρει ο αναγνώστης χρήσιμες σχετικές επισημάνσεις. Το καλλιτεχνικό σύμπτωμα, και η αντισταθμιστική, συνθωματική, διάστασή του, φωτίζονται ιδιαίτερα από τρεις κλινικές περιπτώσεις (βλ. Βεργιγική, Φραγκιαδάκη, Χακομπιάν).

Το τεύχος κλείνει με μια επιστημολογική υπόμνηση της γέννησης του ιατρικού βλέμματος (Λέκκα), κάτι αρκετά πρόσφατο στην ιστορία του πολιτισμού μας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το φροϊδικό διάβημα εισάγει μια υπέρβαση αυτού του βλέμματος, υπέρβαση που η λακανική διδασκαλία έρχεται να διατρανώσει. Κάθε νέος ψυχαναλυτής εγκალείται να υλοποιήσει για δικό του λογαριασμό το ίδιο βήμα: να ξεπεράσει την τροχοπέδη του επιστημονισμού και του ψυχολογισμού και να εμπιστευθεί το υποκείμενο ως «μια απάντηση του πραγματικού». Επωμιζόμενος παράλληλα το κόστος του άγχους που κάθε ανάληψη επιθυμίας ενέχει.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

λογική ψευδαισθησις παι

ZAK ΛΑΚΑΝ

ΓΙΑ ΕΝΑ ΖΗΤΗΜΑ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟ ΣΕ ΚΑΘΕ ΔΥΝΑΤΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ (ΜΕΡΟΣ 1ο)

*Hoc quod triginta tres per annos in ipso loco studui,
et Sanctae Annae Genio loci, et dilectae juventuti,
quae eo me sectata est, diligenter dedico.¹*

[531] 1. Προς τον Φρόνιτ

1. Μισός αιώνας εφαρμογής του φροϊδισμού στην ψύχωση αφήνει το πρόβλημά της προς επαναστοχασμό, με άλλα λόγια στο *statu quo ante*.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πριν από τον Φρόνιτ η συζήτηση περί ψύχωσης δεν απομακρύνεται από ένα θεωρητικό υπόβαθρο που προσφέρεται ως ψυχολογία και που δεν είναι παρά ένα «εκλαϊκευμένο» κατάλοιπο αυτού που θα αποκαλέσουμε μακρά μεταφυσική μαγειρική της επιστήμης στη Σχολή της σχο-

1. Βλ. εδώ τη σημ. της σ. 25 (Σ.τ.μ.)

Η βιβλιογραφική αναφορά είναι: Jacques Lacan, «D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose» (1958), *Écrits*, Seuil, Παρίσι 1966, σσ. 531-541, από τις οποίες μεταφράζονται στο παρόν τεύχος οι σσ. 531-541, που αντιστοιχούν στο πρώτο από τα πέντε διακριτά μέρη του εκτενούς άρθρου. Το «Προκαταρκτικό ζήτημα», όπως είθισται να συντομογραφείται στους λακανικούς κύκλους, αποτυπώνει εν πολλοίς τα πορίσματα του τρίτου σεμιναρίου (*Οι ψυχώσεις*, μετ. Ρ. Χριστοπούλου – Βλ. Σκολίδης, Ψυχογιός, Αθήνα 2005, 2013), όπως δηλώνει ο ίδιος ο Λακάν σε εισαγωγικό σημείωμα που δεν αναπαράγεται εδώ. Περιττεύει να παρουσιάσουμε το διάσημο αυτό κείμενο, κορυφαία στιγμή θεωρητικής σύνθεσης στη διαδρομή του συγγραφέα και αδιαμφισβήτητο σημείο αναφοράς της κλασικής λακανικής προσέγγισης της ψύχωσης. Ας περιοριστούμε να υπογραμμίσουμε ότι το πρώτο μέρος που δημοσιεύουμε σήμερα, δεν αποτελεί απλό κολόβωμα του άρθρου, αλλά διατηρεί μια αυτοτέλεια που επιτρέπει τη διακριτή παρουσία του. Απόδειξη, η ανάλυση που του κάνει ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ στο αμέσως επόμενο άρθρο, αναδεικνύοντας την εντελώς ρηξικέλευθη λακανική προσέγγιση του ψευδαισθητικού φαινομένου.

λαστικής φιλοσοφίας (με κεφαλαίο Σ, όπως επιβάλλει ο σεβασμός μας).

Παρότι, όμως, η δική μας επιστήμη, όσον αφορά την *φύσιν*, μέσα από την όλο και πιο καθαρή μαθηματοποίησή της, δεν κρατάει από εκείνη τη μαγειρική παρά μια οσμή τόσο διακριτική ώστε να μπορεί κανείς νόμιμα να διερωτηθεί μήπως υπήρξε υποκατάσταση προσώπου, δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά την *αντίφυσιν* (δηλαδή τον έμβιο μηχανισμό που θεωρείται ικανός να σταθμίσει την εν λόγω φύσιν), που μυρίζει σαν να κάηκε στο ψήσιμο προδίδοντας χωρίς καμία αμφιβολία την παμπάλαια πρακτική με την οποία προετοίμαζε τα μυαλά η εν λόγω μαγειρική.

Κι έτσι η θεωρία της αφαίρεσης, αναγκαία προκειμένου να εξηγηθεί η γνώση, παγιώθηκε σε μια αφρημένη θεωρία των ικανοτήτων του υποκειμένου, ικανοτήτων που οι ριζοσπαστικότερες αισθησιοκρατικές αιτιάσεις δεν μπόρεσαν να τις καταστήσουν πιο λειτουργικές σε ό,τι αφορά τα υποκειμενικά επιτεύγματα.

Οι διαρκώς ανανεούμενες απόπειρες να διορθωθούν τα αποτελέσματα [532] μέσα από τα ποικίλα αντίβαρα του συναισθηματος, θα παραμείνουν όντως μάταιες, όσο παραλείπει κανείς να διερευνήσει εάν το συναισθηματικό πάθος αφορά το ίδιο υποκείμενο.

2. Είναι το ερώτημα που όταν καθίσει κανείς στα θρανία του σχολείου (με μικρό σ) μαθαίνει να το παρακάμπτει μια για πάντα: διότι ακόμη και αν δεχτούμε τις εναλλαγές ταυτότητας του *percipiens*, η λειτουργία του να συγκροτεί την ενότητα του *perceptum* δεν συζητείται.² Οπότε η δομική ποικιλομορφία του *perceptum* δεν αφορά μέσα στον *percipiens* παρά μια ποικιλομορφία πεδίου αναφοράς, σε τελική ανάλυση την ποικιλομορφία των *sensoriums*. Κατά κανόνα η ποικιλομορφία αυτή ξεπερνιέται πάντοτε, εάν ο *percipiens* σταθεί στο ύψος της πραγματικότητας.

Να γιατί εκείνοι που είναι επιφορτισμένοι να απαντήσουν στο ερώτημα που θέτει η ύπαρξη του τρελού, δεν έχασαν την ευκαιρία να παρεμβάλουν ανάμεσα στο ερώτημα και στους ίδιους τα θρανία του σχολείου, τα οποία μετέτρεψαν στη συγκεκριμένη περίπτωση σε φρούριο κατάλληλο για να κρυφτούν.

Εμείς τολμούμε πράγματι να τσουβαλιάσουμε μαζί, αν μπορούμε να πούμε, όλες τις [θεωρητικές] τοποθετήσεις επί του θέματος είτε είναι μηχανιστικές είτε δυναμικές, είτε θεωρούν τη γένεση της τρέλας προερχόμενη από το οργανικό υπόστρωμα ή από τον ψυχισμό, και τη δομή της απόρροια της αποδιοργάνω-

2. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εδώ συστηματικά τους λατινικούς όρους της σχολαστικής φιλοσοφίας. *Percipiens* είναι ο *αντιλαμβανόμενος*, ο φορέας της αντίληψης, και *perceptum* το *αντιληπτόν*, αυτό που αντιλαμβανόμαστε. Λίγο παρακάτω, το *sensorium* είναι το *αισθητόν*, αυτό που αισθανόμαστε με τα αισθητήρια όργανα. (Σ.τ.μ.)

σης ή της ψυχοσύγκρουσης, ναι, όλες, όσο εφευρετικές κι αν φαίνονται, στον βαθμό που εν ονόματι του, προφανούς, δεδομένου ότι μια ψευδαίσθηση είναι ένα *perceptum* χωρίς αντικείμενο, οι τοποθετήσεις αυτές περιορίζονται στο να ζητήσουν τον λόγο από τον *percipiens* για τούτο το *perceptum*, χωρίς κανέναν να αντιλαμβάνεται ότι σε αυτή την αναζήτηση έχουν πηδήξει ένα χρόνο, τον χρόνο της διερώτησης για το εάν το ίδιο το *perceptum* αφήνει μονοσήμαντο νόημα στον *percipiens* που καλείται εδώ να το εξηγήσει.

Ο χρόνος αυτός θα έπρεπε ωστόσο να θεωρηθεί θεμιτή προϋπόθεση σε κάθε απροκατάληπτη εξέταση της λεκτικής ψευδαίσθησης, επειδή η τελευταία δεν είναι αναγώγιμη, όπως θα δούμε, ούτε σε ένα επιμέρους *sensorium*, ούτε κυρίως σε έναν *percipiens* που θα της παρείχε την ενότητά του.

Είναι όντως σφάλμα να εκλαμβάνεται ως ακουστικής φύσεως η ψευδαίσθηση, τη στιγμή που μπορούμε να αντιληφθούμε ότι οριακά δεν είναι σε κανένα βαθμό ακουστική (για παράδειγμα σ' έναν κωφάλαλο, ή σε οποιονδήποτε μη ακουστικό τομέα ψευδαισθητικού συλλαβισμού), αλλά κυρίως διαπιστώνοντας ότι η πράξη τού ακούειν δεν είναι η ίδια, ανάλογα με το αν αποσκοπεί στη συνοχή της λεκτικής αλυσίδας, και συγκεκριμένα στον επικαθορισμό της κάθε στιγμή από τα επακόλουθα της αλληλουχίας της, καθώς και στην εξάρτηση κάθε στιγμή της αξίας της από την έλευση ενός νοήματος [533] που είναι πάντα έτοιμο προς επαναγωγή, – ή ανάλογα με το εάν προσαρμόζεται κατά την ομιλία στην ηχητική διαβάθμιση, για τον εκάστοτε σκοπό της ακουστικής ανάλυσης, τονικό ή φωνητικό, είτε της μουσικής ισχύος.

Τούτες οι πολύ συνοπτικές υπομνήσεις θα αρκούσαν ώστε να αναδείξουν τη διαφορά των υποκειμενικοτήτων που υπεισέρχονται στη στόχευση του *perceptum* (και το πόσο αυτή παραγνωρίζεται στα ερωτηματολόγια που υφίστανται οι ασθενείς και στη νοσολογία των «φωνών»).

Θα μπορούσε ωστόσο κάποιος να ισχυριστεί ότι περιορίζει αυτή τη διαφορά σ' ένα επίπεδο αντικειμενικοποίησης μέσα στον *percipiens*.

Όμως τίποτε τέτοιο δεν συμβαίνει. Διότι ακριβώς στο επίπεδο όπου η υποκειμενική «σύνθεση» χορηγεί το πλήρες νόημά της στην ομιλία, είναι που το υποκείμενο εκδηλώνει όλα τα παράδοξα από τα οποία πάσχει κατά την ιδιότυπη αυτή αντίληψη. Το ότι τα παράδοξα εμφανίζονται ήδη όταν την ομιλία την εκφέρει ο άλλος, είναι κάτι που κάνει αρκετά φανερό για το υποκείμενο την πιθανότητα να υπακούσει σε αυτήν η οποία κυβερνά το άκουσμά του και την επιφυλακή του, διότι και μόνο που μπαίνει

στο πεδίο ακρόασής της, το υποκειμένο υποκύπτει σε μια υποβολή από την οποία δεν ξεφεύγει παρά μόνο περιορίζοντας τον άλλο να είναι το φερέφωνο ενός λόγου που δεν είναι δικός του ή μιας πρόθεσης που υποκρύπτεται.

Ακόμη όμως πιο εντυπωσιακή είναι η σχέση του υποκειμένου με τη δική του ομιλία, όπου το σημαντικό συγκαλύπτεται μάλλον από το καθαρά ακουστικό δεδομένο ότι δεν γίνεται να μιλάει δίχως ν' ακούει τον εαυτό του. Το ότι δεν μπορεί να ακροάται τον εαυτό του χωρίς να διχάζεται δεν συνιστά τίποτε το προνομιακό στις συμπεριφορές της συνείδησης. Οι κλινικοί έκαναν ένα καλύτερο βήμα ανακαλύπτοντας τη λεκτική κινητική ψευδαίσθηση όταν ανίχνευσαν κάποιες αρχόμενες φωνητικές κινήσεις. Ωστόσο, δεν άρθρωσαν παρ' όλα αυτά σε τι έγκειται το κρίσιμο σημείο, διότι καθώς το *sensorium* είναι αδιάφορο κατά την παραγωγή μιας σημαίνουσας αλυσίδας:

1ον η τελευταία επιβάλλεται από μόνη της στο υποκειμένο με τη διάσταση που έχει της φωνής·

2ον αποκτά ως σημαίνουσα αλυσίδα μια πραγματικότητα ευθέως ανάλογη του χρόνου –όπως επιβεβαιώνει καθαρά η εμπειρία– που ενέχει η υποκειμενική της³ απόδοση·

3ον η δομή σημαίνοντος που έχει είναι καθοριστική γι' αυτή την απόδοση, η οποία, κατά κανόνα, είναι διανεμητική, δηλαδή πολυφωνική, και η οποία συνεπώς θέτει τον, δήθεν ενοποιητικό, *perceptiens* ως διαφορούμενο.

[534] 3. Θα εικονογραφήσουμε τα προαναφερθέντα με ένα φαινόμενο που αντλούμε από μια δική μας κλινική παρουσίαση ασθενούς του έτους 1955-56, δηλαδή του ίδιου έτους με τη σεμιναριακή εργασία που επικαλούμαστε εδώ.⁴ Ας διευκρινίσουμε ότι παρόμοιο εύρημα δεν μπορεί να είναι παρά το αντίτιμο μιας ολοκληρωτικής υποταγής, όχι ανυποψίαστης πάντως, στις καθαυτό υποκειμενικές θέσεις του αρρώστου, θέσεις που πολύ συχνά στη συνομιλία κάποιιοι τις ανάγουν βεβιασμένα στη νοσηρή διεργασία, επιτείνοντας έτσι τη δυσκολία προσπέλασής τους με την επιφυλακτικότητα που όχι αβάσιμα προκαλούν στο υποκειμένο.

Επρόκειτο όντως για ένα από εκείνα τα δυαδικά παραληρήματα [*délires à deux*] που έχουμε δείξει από καιρό την τυπική τους μορφή στο ζεύγος μητέρας-κόρης, και στο οποίο το αίσθημα παρείσδυσης, που είχε εξελιχθεί σε παραληρήματα επιτήρησης, δεν αποτελούσε παρά το ανάπτυγμα της άμυνας που χαρακτηρίζει ένα συναισθηματικό δίπολο, εκτεθειμένο καθώς είναι στην οποιαδήποτε αλλοτριώση.

3. Δηλαδή η απόδοση της σε κάποιο υποκειμένο εκφοράς. (Σ.τ.μ.)
4. Για όλη την τρίτη ενότητα, βλ. *Οι ψυχώσεις*, ό.π., σσ. 64-74. (Σ.τ.μ.)

Η κόρη ήταν εκείνη που, όταν την εξετάζαμε, μας έδωσε ως απόδειξη των ύβρεων με τις οποίες ήταν αμφοτέρως στοχοποιημένες από τους γείτονές τους, ένα γεγονός σχετικό με τον φίλο της γειτόνισσας, η οποία υποτίθεται ότι τις παρενοχλούσε με τις επιθέσεις της από τότε που χρειάστηκε να θέσουν τέρμα σε μια οικειότητα μαζί της που τους ήταν αρχικά ευπρόσδεκτη. Αυτός ο άνδρας, που άρα συμμετείχε στην κατάσταση εμμέσως, και ήταν κατά τα άλλα μια φιγούρα κάπως αμυδρή μέσα στους ισχυρισμούς της ασθενούς, είχε πετάξει, κατά τα λεγόμενά της, απευθυνόμενος σ' εκείνη όταν τη συνάντησε στον διάδρομο της πολυκατοικίας, την κακόχη λέξη: «Σκρόφα!»

Οπότε, εμείς, απρόθυμοι να αναγνωρίσουμε εκεί την ανταπόδοση σ' ένα «Γουρούνι!» που εύκολα θα πιθανολογούσε κανείς εν ονόματι της προβολής, η οποία σε παρόμοιες περιπτώσεις δεν αντιπροσωπεύει παρά την προβολή του ψυχιάτρου, τη ρωτήσαμε αβίαστα τι συνέβη να ειπωθεί μέσα της την αμέσως προηγούμενη στιγμή. Με επιτυχία: διότι παραδέχτηκε χαμογελώντας ότι είχε πράγματι ψιθυρίσει όταν αντίκρισε τον άνδρα τα εξής λόγια, που καθώς λέει δεν θα τον έκαναν να δυσανασχετήσει: «Έρχομαι απ' τον χασάπη...»

Ποιον στόχευαν; Δυσκολευόταν πολύ να το πει, δίνοντάς μας έτσι το δικαίωμα να τη βοηθήσουμε. Ως προς το κειμενικό τους νόημα, δεν γίνεται να παραβλέψουμε το γεγονός, μεταξύ άλλων, ότι η ασθενής έφυγε εντελώς ξαφνικά από τον άνδρα της και τα πεθερικά της, δίνοντας έτσι σ' ένα γάμο που η μητέρα της αποδοκίμαζε μια έκβαση που παρέμενε έκτοτε χωρίς επίλογο, επειδή είχε αποκτήσει την πεποίθηση ότι αυτοί οι χωριάτες σκόπευαν, ούτε λίγο ούτε πολύ, προκειμένου να ξεμπερδεύουν [535] μ' αυτή την ανεπρόκοπη πρωτευουσιάνα, να την κατακρεουργήσουν κανονικά.

Τι σημασία έχει εντούτοις το αν πρέπει ή όχι να καταφύγουμε στη φαντασίωση του κατακερματισμένου σώματος για να καταλάβουμε με ποιον τρόπο η ασθενής, δέσμοια της δυαδικής σχέσης, απαντάει εκ νέου εδώ σε μια κατάσταση που την ξεπερνά.

Για τον τωρινό σκοπό μας, είναι αρκετό που η ασθενής ομολόγησε ότι η φράση ήταν υπαινικτική, χωρίς ωστόσο να μπορεί να δείξει τίποτε άλλο από αμηχανία σχετικά με το ποιον – κάποιον από τους δύο παρόντες ή την απύουσα; – αφορούσε ο υπαινιγμός, διότι καθίσταται έτσι φανερό ότι το αντωνυμικό *εγώ* [Je je], ως υποκείμενο της φράσης σε ευθύ λόγο, άφηνε σε εκκρεμότητα, σύμφωνα με τη λειτουργία που έχει ως shifter στη γλωσσολογία,⁵ τον προσδιορισμό του ομιλούντος υποκειμένου, για όσο διάστημα ο υπαινιγμός, με την εξορκιστική πρόθεσή του πιθανότατα,

5. Ο Ρόμαν Γιάκομπσον δανείζεται από τον Γιέσπερσεν [Jespersen] αυτόν τον όρο για να προσδιορίσει εκείνες τις λέξεις του κώδικα που αποκτούν νόημα μόνο μέσω των παραμέτρων (απόδοσης, χρονολόγησης, τόπος εκπομπής) του μηνύματος. Αναγόμενες στην κατάταξη του Πίρς [Pierce], πρόκειται για *σύμβολα-δείκτες*. Το κατ' εξοχήν παράδειγμα είναι οι προσωπικές αντωνυμίες: τόσο οι δυσκολίες προσκλήσεως τους όσο και τα λειτουργικά τους ελλείμματα εικονογραφούν την προβληματική που γεννούν στο υποκείμενο αυτά τα σημαίνοντα. (Roman Jakobson, *Shifters, verbal categories, and the Russian verb*, Russian language project, Department of Slavic languages and literatures, Harvard University, 1957).

παρέμενε κι αυτός αμφιταλαντευόμενος. Αυτή η αβεβαιότητα έλαβε τέλος, μετά την παύση, με την παράθεση της λέξης «σχορόφα», που παραείναι προσβλητική για να ακολουθήσει ισοχρονικά την αμφιταλάντευση. Έτσι, ο λόγος έρχεται να πραγματώσει την απορριπτική πρόθεσή του μέσα στην ψευδαίσθηση. Στον τόπο όπου το άφατο αντικείμενο απορρίπτεται στο πραγματικό, ακούγεται μια λέξη, επειδή, ερχόμενη στη θέση αυτού που δεν έχει όνομα, δεν μπόρεσε να ακολουθήσει την πρόθεση του υποκειμένου δίχως να αποκοπεί από αυτήν μέσω της παύλας της ανταπάντησης: αντιπαραθέτοντας την υβριστική αντέγκληση στον γογγυσμό της έγκλησης που αποδίδεται πλέον στην ασθενή με τον δείκτη του αντωνυμικού εγώ, και συναντώντας με την αδιαφάνειά της τα επιφωνήματα του έρωτα, που όταν ξεμένει από σημαίνοντα για να προσφωνήσει το αντικείμενο του υμεναίου, χρησιμοποιεί σαν ενδιάμεσο το φαντασιακό σε όλη του την ωμότητα: «Θα σε φάω... – Λαχανάκι!» «Θα λιώσεις... – Ποντικάκι!»

4. Τούτο το παράδειγμα δεν προάγεται εδώ παρά για να συλλάβουμε ζωντανά πως η λειτουργία της αποπραγματώσεως [irréalisation] δεν συνιστά το άπαν του συμβόλου. Διότι για να είναι αδιαμφισβήτητη η ανάδυσή του μέσα στο πραγματικό, αρκεί απλώς να εμφανιστεί, όπως κοινώς γίνεται, υπό μορφή σπασμένης αλυσίδας.⁶

[536] Εδώ αγγίζει κανείς επίσης το αποτέλεσμα που έχει κάθε σημαίνον άπαξ και γίνεται αντιληπτό, να επιφέρει στον *perci-riens* μια συγκατάθεση προκαλούμενη από την αφύπνιση της κρυφής διπροσωπίας του δεύτερου από την έκδηλη αμφισημία του πρώτου.

Φυσικά, όλα αυτά μπορεί να θεωρηθούν αποτελέσματα πλάνης στο πλαίσιο της κλασικής προοπτικής του ενοποιητικού υποκειμένου.

Το εντυπωσιακό ωστόσο είναι ότι αυτή η προοπτική, περιορισμένη στον εαυτό της, δεν παρέχει για την ψευδαίσθηση λόγου χάριν, παρά κάτι απόψεις τόσο πενιχρές ώστε η εργασία ενός τρελού –ενός πολύ αξιόλογου τρελού βέβαια, όπως δείχνει να είναι ο Πρόεδρος Σρέμπερ στα *Απομνημονεύματα ενός νευροπαθούς*–⁷ να μπορεί, αφού γνώρισε, ήδη πριν από τον Φρόιντ, την εξαιρετική υποδοχή των ψυχιάτρων, να θεωρείται ακόμη και μετά από αυτόν, ένα σύγγραμμα που συνιστάται ως εισαγωγή στη φαινομενολογία της ψύχωσης, και όχι μόνο για τον αρχάριο.

Το βιβλίο αυτό αποτέλεσε, και για εμάς, το υπόβαθρο μιας

6. Πρβλ. το σεμινάριο της 8ης Φεβρουαρίου 1956, όπου αναπτύξαμε το παράδειγμα του «κανονικού» φωνηεντισμού του: η γαλήνη του δειλινού. [Πρβλ. *Οι ψυχώσεις*, ό.π., σσ. 161-163].

7. *Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken, von Dr. jur. Daniel-Paul Scheber, Senätspräsident beim kgl. Oberlandesgericht Dresden a-D.–Oswald Mutze in Leipzig, 1903*, του οποίου τη γαλλική μετάφραση ετοιμάσαμε για χρήση της [ψυχχαναλυτικής] ομάδας μας.

δομικής ανάλυσης, όταν στο σεμινάριό μας του έτους 1955-1956 για τις φροϊδικές δομές στις ψυχώσεις, ακολουθώντας τη συμβουλή του Φρόιντ, επιχειρήσαμε την επανεξέτασή του.

Η σχέση μεταξύ του σημαίνοντος και του υποκειμένου που αυτή η ανάλυση αποκαλύπτει, συναντάται ήδη, όπως βλέπουμε με τούτο το προοίμιο, στην όψη των φαινομένων, εάν, ανακάμπτοντας από την εμπειρία του Φρόιντ, ξέρει κανείς το σημείο όπου αυτή οδηγεί.

Πάντως, με το φαινόμενο ως αφητηρία, και συνεχίζοντας κατ'αλληλώς, θα εύρισκε κανείς το σημείο αυτό, όπως συνέβη με εμάς όταν μια πρώτη μελέτη της παράνοιας μας έφερε πριν από τριάντα χρόνια στο κατώφλι της ψυχανάλυσης.⁸

Πράγματι, πουθενά η απατηλή αντίληψη περί μιας ψυχικής διεργασίας [processus psychique] [537] υπό την έννοια του Γιάσπερς, ένδειξη της οποίας αποτελεί το σύμπτωμα, δεν είναι τόσο ανυπόστατη όσο στην προσέγγιση της ψύχωσης, διότι πουθενά το σύμπτωμα, εάν ξέρει κανείς να το διαβάσει, δεν είναι πιο ξεκάθαρα συναρθρωμένο με την ίδια τη δομή.

Τούτο μας επιβάλλει να ορίσουμε αυτή τη διεργασία μέσα από τις πολύ ριζοσπαστικές ριζουσες της σχέσης του ανθρώπου με το σημαίνον.

5. Όμως δεν είναι ανάγκη να φτάσουμε εκεί για να στρέψουμε το ενδιαφέρον μας στην ποικιλομορφία με την οποία εμφανίζονται οι λεκτικές ψευδαισθήσεις στα *Απομνημονεύματα* του Σρέμπερ, ούτε για να αναγνωρίσουμε εκεί κάποιες διαφορές πολύ αλλιώτικες από εκείνες με τις οποίες ταξινομούνται «κλασικά», ανάλογα με τον τρόπο εμπλοκής τους στον *percipiens* (ο βαθμός της «πεποίθησής» του) ή στην πραγματικότητα του τελευταίου («η ακουστικοποίηση»): δηλαδή πολύ περισσότερο τις διαφορές που αφορούν την ομιλιακή δομή των ψευδαισθήσεων, εφόσον αυτή η δομή είναι ήδη μέσα στο *percipitum*.

Εξετάζοντας το κείμενο και μόνο των ψευδαισθήσεων, προκύπτει αμέσως για τον γλωσσολόγο μια διάκριση μεταξύ φαινομένων του κώδικα και φαινομένων του μηνύματος.

Στα φαινόμενα του κώδικα ανήκουν σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση [του γλωσσολόγου] οι φωνές που μεταχειρίζονται την *Grundsprache*, την οποία μεταφράζουμε ως *βασική γλώσσα*, και που ο Σρέμπερ την περιγράφει (S. 13-I)⁹ ως «γερμανικά κάπως αρχαϊκά αλλά πάντοτε ακριβέστατα, τα οποία διακρίνονται ιδίως για τον μεγάλο τους πλούτο σε ευφημισμούς». Σε άλλο σημείο (S. 167-XII) αναφέρεται με θλίψη «στην αυθεντικότητα της

8. Πρόκειται για τη διδακτορική διατριβή μας στην ιατρική, με τίτλο *Περί της παρανοϊκής ψυχώσεως ως προς τις σχέσεις της με την προσωπικότητα*, την οποία ο δάσκαλός μας Εγιέ [Heuyer], σε επιστολή του προς το πρόσωπό μας, έκρινε με μεγάλη ευστοχία ως εξής: «Ένα χελιδόνι δεν φέρνει την άνοιξη»· προσθέτοντας δε σχετικά με τη βιβλιογραφία: «Αν τα διαβάσατε όλα αυτά, σας λυπάμαι». Τα είχα, όντως, διαβάσει όλα.

9. Οι παρενθέσεις που περιλαμβάνουν το γράμμα S ακολουθούμενο από δύο αριθμούς (αραβικός ο μεν, ρωμαϊκός ο δε) θα χρησιμοποιηθούν στο παρόν κείμενο για να παραπέμπουν αντιστοιχώς στη σελίδα και στο κεφάλαιο των *Denkwürdigkeiten* στην πρωτότυπη έκδοση, σελιδαρίθμηση που ευτυχώς έχει μεταφερθεί στα περιθώρια της αγγλικής έκδοσης.

μορφής τους, που χαρακτηρίζεται από ευγένεια και απλότητα».

Αυτό το τμήμα των φαινομένων εξειδικεύεται σε φράσεις νεολογικές ως προς τη μορφή τους (νέες σύνθετες λέξεις, αλλά σύνθεση εδώ συμβατή με τους κανόνες της γλώσσας του ασθενούς) και ως προς τη χρήση τους. Οι ψευδαισθήσεις πληροφορούν το υποκείμενο για τις μορφές και τις χρήσεις που συγκροτούν τον νεοκώδικα: το υποκείμενο οφείλει στις ψευδαισθήσεις, για παράδειγμα, κατά πρώτον, την επονομασία *Grundsprache* για να τον υποδηλώσει.

Πρόκειται για κάτι αρκετά παρεμφερές με εκείνα τα μηνύματα που οι γλωσσολόγοι ονομάζουν *αυτώνυμα*, καθότι το ίδιο το σημαίνον (και όχι αυτό που σημαίνει) αποτελεί το αντικείμενο της επικοινωνίας. [538] Αυτή όμως η, ιδιόμορφη αλλά φυσιολογική, σχέση του μηνύματος προς τον εαυτό του αναδιπλασιάζεται εδώ από το ότι αυτά τα μηνύματα φαίνεται να υποστηρίζονται από κάποια όντα, τις σχέσεις των οποίων δηλώνουν τα ίδια [τα μηνύματα] με τρόπους που φαίνονται να είναι πολύ ανάλογοι με τις διασυνδέσεις του σημαίνοντος. Ο όρος *Nervenanhang*, που τον μεταφράζουμε ως *πρόσφυση νεύρων*, και που προέρχεται επίσης από αυτά τα μηνύματα, εικονογραφεί την εν λόγω παρατήρηση, επειδή πάθος και δράση μεταξύ αυτών των όντων ανάγεται σε προσφυόμενα ή αποπροσφυόμενα νεύρα, αλλά και επειδή τα τελευταία καθώς και οι *θεικές ακτίνες* (*Gottesstrahlen*), με τις οποίες είναι ομοιογενή, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η οντοποίηση των λόγων που υποστηρίζουν (S. 130-X: το οποίο οι φωνές διατυπώνουν ως εξής: «Μην ξεχνάτε ότι η φύση των ακτίνων είναι ότι οφείλουν να μιλούν»).

Συσχέτιση εδώ του συστήματος με τη δική του συγκρότηση από σημαίνον που θα έπρεπε να υπαχθεί στον φάκελο του ζητήματος της μεταγλώσσας, και η οποία τείνει κατά την άποψή μας να καταδείξει την ακαταλληλότητα αυτής της έννοιας εάν αποσκοπεί να ορίσει κάποια διαφοροποιημένα στοιχεία μέσα στη γλώσσα.

Ας παρατηρήσουμε αφετέρου ότι βρισκόμαστε εδώ μπροστά σ' εκείνα τα φαινόμενα που κακώς αποκαλούνται διαισθητικά, επειδή το σημασιακό επιτέλεσμα προηγείται της αναπτύξεως της σημασίας. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα αποτέλεσμα του σημαίνοντος, αφού ο βαθμός βεβαιότητάς του (δεύτερος βαθμός: σημασία σημασίας) αποκτά βαρύτητα ευθέως ανάλογη με το αινιγματικό κενό που εμφανίζεται αρχικά στη θέση της ίδιας της σημασίας.

Το διασκεδαστικό στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι πως όσο περισσότερο τείνει να πέφτει για το υποκείμενο η υψηλή τά-

ση του σημαίνοντος, δηλαδή όσο οι ψευδαισθήσεις περιορίζονται σε επωδούς, σε ψιθυρίσματα, που η κενότητά τους καταλογίζεται σε όντα δίχως ευφυΐα και προσωπικότητα, είτε εντελώς ξεγεραμμένα από το πεδίο του όντος, τόσο περισσότερο λοιπόν, λέμε εμείς, αναφέρονται οι φωνές στην Seelenauffassung, στην αντίληψη των ψυχών (σύμφωνα με τη βασική γλώσσα), η οποία αντίληψη εκδηλώνεται ως ένας κατάλογος σκέψεων που είναι αντάξιος ενός βιβλίου κλασικής ψυχολογίας. Κατάλογος που συνδέεται στις φωνές με μια πρόθεση λογικιστικού, πράγμα που δεν εμποδίζει το υποκείμενο να προσθέτει εκεί πολύ εύστοχα σχόλια. Ας σημειώσουμε ότι σε αυτά τα σχόλια η πηγή των όρων διαχωρίζεται πάντοτε προσεκτικά, όταν για παράδειγμα το υποκείμενο χρησιμοποιεί τη λέξη Instanz (S. σημείωση του 29-II· πρβλ. σημειώσεις [539] από 11 έως 21-I) τονίζει σε υποσημείωση: τούτη η λέξη είναι δική μου.

Παρομοίως, δεν του διαφεύγει η πρωταρχική σπουδαιότητα στην ψυχική οικονομία των σκέψεων μνήμης (Erinnerungsgedanken), και σπεύδει να επισημάνει τη σχετική απόδειξη με την ποιητική και μουσική χρήση της μετατονικής επανάληψης.

Ο ασθενής μας, ο οποίος χαρακτηρίζει αμίμητα αυτή την «αντίληψη των ψυχών» ως «την κάπως εξιδανικευμένη αναπαράσταση που σχημάτισαν οι ψυχές για την ανθρώπινη ζωή και σκέψη» (S. 164-XII), πιστεύει πως έχει έτσι «κατακτήσει απόψεις για την ουσία της διαδικασίας της σκέψης και του συναισθήματος στον άνθρωπο για τις οποίες πολλοί ψυχολόγοι θα τον ζήλευαν» (S. 167-XII).

Του το αναγνωρίζουμε πολύ ευχαρίστως, πόσο μάλλον που, σε αντίθεση με τους ψυχολόγους, τις γνώσεις αυτές που τόσο χιουμοριστικά αξιολογεί, δεν φαντάζεται ότι τις αντλεί από τη φύση των πραγμάτων, και που, αν πιστεύει ότι πρέπει να τις αξιοποιήσει, το κάνει, όπως προαναφέραμε, με βάση μια σημασιολογική ανάλυση!¹⁰

Όμως, για να ξαναπιάσουμε το νήμα μας, ας έρθουμε στα φαινόμενα που θα αντιτάξουμε στα προηγούμενα ως φαινόμενα του μηνύματος.

Πρόκειται για διακοπτόμενα μηνύματα, στα οποία στηρίζεται μια σχέση του υποκειμένου με τον θεϊκό συνομιλητή του, και που εκείνα της δίνουν τη μορφή ενός challenge ή μιας δοκιμασίας αντοχής.

Η φωνή του [θεϊκού] παρτενέρ περιορίζει πράγματι τα εν λόγω μηνύματα σ' ένα αρχίνισμα φράσης, που το νοηματικό συμπλήρωμά της δεν παρουσιάζει μάλιστα δυσκολία για το υποκείμενο, εκτός από την πιεστική, επιθετική πλευρά της, πολύ συ-

10. Ας σημειώσουμε ότι ο έπαινός μας εδώ επιτείνει εκείνον του Φρόντ, ο οποίος δεν διστάζει να αναγνωρίσει στο ίδιο το παραλήρημα του Σρέμπερ ένα προανάκρουσμα της θεωρίας της Λίμπινο (G.W., VIII, σ. 315).

χνά τόσο βλακώδη που τον αποθαρρύνει. Η γενναιότητα που επιδεικνύει ώστε να μην αποτύχει στην ανταπάντησή του, ή να αχρηστέψει τις παγίδες που του στήνουν, δεν είναι ήσσονος σημασίας για τη δική μας ανάλυση του φαινομένου.

Θα σταθούμε όμως εδώ πάλι στο ίδιο το κείμενο της ψευδαισθητικής πρόκλησης (ή καλύτερα πρόταξης), όπως θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε. Για την εν λόγω δομή, το υποκειμένο μας δίνει τα εξής παραδείγματα (S. 217-XVI): 1) Nun will ich mich... (*Τώρα εγώ θα...*)· 2) Sie sollen nämlich... (*Εσείς θα έπρεπε...*)· 3) Das will ich mir... (*Εγώ πρόκειται...*), για να περιοριστούμε σε τούτα, [540] – στα οποία οφείλει να ανταπαντήσει με το σημασιακό τους συμπλήρωμα, υπεράνω αμφιβολίας για τον ίδιο, δηλαδή: 1ον, ...*παραδεχτώ το γεγονός ότι είμαι ηλίθιος*· 2ον, ...*από την πλευρά σας να εκτεθείτε (λέξη της βασικής γλώσσας) ως αρνητής του Θεού και να επιδοθείτε σε μια φιλήδονη ελευθεριότητα, χωρίς να μιλήσουμε για τα υπόλοιπα*· 3ον, ...*να το καλοσκεφτώ*.

Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η φράση διακόπτεται στο σημείο όπου τελειώνει η ομάδα των λέξεων τις οποίες θα μπορούσαμε να ονομάσουμε όρους-δείκτες, δηλαδή οι λέξεις εκείνες που η λειτουργία τους μέσα στο σημαίνον τις προσδιορίζει, σύμφωνα με τον προαναφερθέντα όρο, ως shifters, δηλαδή συγκεκριμένα οι όροι που, μέσα στον κώδικα, υποδεικνύουν τη θέση του υποκειμένου με βάση το ίδιο το μήνυμα.

Οπότε, το καθαρά λεξιλογικό τμήμα της φράσης, με άλλα λόγια εκείνο που περιλαμβάνει τις λέξεις που ο κώδικας ορίζει μέσω της χρήσης τους, είτε πρόκειται για τον κοινό κώδικα είτε για τον παραλληληματικό κώδικα, παραμένει αφανές.

Πώς να μην εντυπωσιαστεί κανείς από την επικυριαρχία της λειτουργίας του σημαίνοντος σε αυτές τις δύο τάξεις φαινομένων, και πώς να μην παρακινηθεί να αναζητήσει τι υπάρχει στο βάθος της σύμπραξης που στοιχειοθετούν: σύμπραξη ενός κώδικα συγκροτημένου από μηνύματα περί του κώδικα, και ενός μηνύματος συρρικνωμένου σε όσα μέσα στον κώδικα υποδηλώνουν το μήνυμα.

Όλα αυτά θα χρειαζόταν να μεταφερθούν με πολύ μεγάλη προσοχή σε ένα γράφημα,¹¹ στο οποίο επιχειρήσαμε ετούτη μάλλον τη χρονιά να αναπαραστήσουμε τις διασυνδέσεις στο εσωτερικό του σημαίνοντος όπως αυτές δομούν το υποκειμένο.

Διότι υπάρχει εκεί μια τοπολογία, η οποία είναι εντελώς διαφορετική από εκείνη που θα μπορούσε να μας κάνει να φανταστούμε η απαίτηση για έναν άμεσο παραλληλισμό της μορφής των φαινομένων με τις οδούς αγωγιμότητάς τους στον νευράξονα.

11. Πρβλ. σ. 808. [Ο Λακάν παραπέμπει στη σελίδα της γαλλικής έκδοσης των *Γραπτών* όπου απεικονίζεται το λεγόμενο *Γράφημα της επιθυμίας*. (Σ.τ.μ)]

Αυτή όμως η τοπολογία, που ακολουθεί τη γραμμή που εγκαινίασε ο Φρόιντ, όταν επιχείρησε, αφού είχε διανοιξεί με τα όνειρα το πεδίο του ασυνειδήτου, να περιγράψει τη δυναμική του, νιώθοντας απερίσπαστος από κάθε μέριμνα για εντοπισμό στον [εγκεφαλικό] φλοιό, είναι ακριβώς κάτι που μπορεί να προετοιμάσει καλύτερα τα ερωτήματα με τα οποία θα διερευνήσει κανείς την επιφάνεια του φλοιού.

Διότι μόνο ύστερα από τη γλωσσολογική ανάλυση του φαινομένου της γλώσσας μπορεί κανείς να προσδιορίσει νόμιμα τη σχέση που η γλώσσα συγκροτεί μέσα στο υποκείμενο, και ταυτόχρονα να οριοθετήσει την τάξη των «μηχανών» [541] (με την καθαρά προσεταιριστική έννοια που έχει ο όρος στη μαθηματική θεωρία των δικτύων) που μπορούν να πραγματοποιήσουν αυτό το φαινόμενο.

Εξίσου αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η φροϊδική εμπειρία είναι που οδήγησε τον συντάκτη αυτών των γραμμών στην κατεύθυνση που εκτίθεται εδώ. Ας περάσουμε λοιπόν στο τι προσφέρει αυτή η εμπειρία στο ζήτημά μας.¹²

12. Ακολουθούν άλλα τέσσερα αριθμημένα μέρη, τα εξής:
2. Μετά τον Φρόιντ· 3. Μαζί με τον Φρόιντ· 4. Από την πλευρά του Σρέμπερ· 5. Υστερόγραφο. (Σ.τ.μ.)

Όλες οι ψυχώσεις δεν παίρνουν τη μορφή της εκδηλωμένης, εκρηκτικής ψύχωσης. Υπάρχουν ψυχωτικοί που θα ζήσουν όλη τους τη ζωή εξίσου ήρεμα όπως στην κανονικόμορφη ψύχωση. Υπάρχουν ψυχώσεις εν υπνώσει, όπως υπάρχουν εν υπνώσει κατάσκοποι, που δεν θα αφυπνιστούν ποτέ. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις ψυχώσεις που μπορούν να εκλυθούν και σε αυτές που δεν μπορούν. Η ψύχωση είναι μια εκτεταμένη ήπειρος, μια απέραντη ήπειρος.

Η κανονικόμορφη ψύχωση συλλαμβάνει την ύπαρξη μιας «διατάραξης στον πιο ενδόμυχο αρμό του αισθήματος της ζωής στο υποκείμενο» (Λακάν). Αυτό σημαίνει ότι όλες τις μικρές λεπτομέρειες, που φαίνονται απόμακρες η μία από την άλλη, μπορούμε να τις συνδέσουμε με μια κεντρική διατάραξη. Πρέπει λοιπόν να οργανωθεί η κλινική περίπτωση. Στις λεγόμενες περιπτώσεις *borderline*, φαίνεται να μην είναι ούτε ψύχωση ούτε νεύρωση. Εμείς δεν πιστεύουμε σε κάτι τέτοιο. Η κατηγορία της κανονικόμορφης ψύχωσης προέρχεται από την πρακτική, από τις πρακτικές δυσκολίες. Αν δεν αναγνωρίζετε μια νεύρωση, αν δεν βλέπετε προφανή σημεία ψύχωσης, τότε αναζητήστε τις μικρές ενδείξεις. Πρόκειται για μια κλινική των μικρών ενδείξεων της διάκλεισης.

Ζακ-Αλέν Μιλιέρ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΤΗΛ.: 210 28 04 800, FAX: 210 28 19 550

www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

